

Tradició manuscrita i procés editorial del *Liber de potentia, obiecto et actu* de Ramon Llull

Núria Gómez Llauger

Universitat Autònoma de Barcelona

nuria.gomez@uab.cat

En aquest article ens proposem donar compte, de manera acurada, del procés editorial del *Liber de potentia, obiecto et actu* de Ramon Llull;¹ un procés essencial per a l'establiment crític d'aquest text i, per tant, per a l'objectiu primer de la meua tesi doctoral, presentada el 27 de novembre de 2009 a la Universitat Autònoma de Barcelona amb el títol: *Ramon Llull, Liber de potentia, obiecto et actu. Edició crítica, estudi introductori i traducció*.

1. Relació de manuscrits i d'edicions²

B = Karlsruhe, BL, St. Peter perg. 92 (1321-1336), f. 15v-19r, 23r [parcial]

Editat per Charles Lohr al primer volum dels *supplementa* de les ROL,³ i en reproducció fotogràfica en tres altres consignades a la Llull DB.⁴ Lohr, a més, hi edita els textos del *Liber de potentia* tant de *B* com d'*E*.

Rebut el 2 de març de 2010. Acceptat el 3 de juny de 2010.

¹ A partir d'ara, *Liber de potentia*.

² A la Llull DB es pot consultar tant la descripció (succinta) com la informació bibliogràfica completa relativa a tots els manuscrits i les edicions que en tenim a l'abast.

³ Thomas Le Myésier, *Breuculum*, Charles Lohr (ed.); Theodor Pindl-Büchel; Walburga Büchel, *ROL Supplementum Lullianum, Tomus I*, (Turnhout: Brepols 1990).

⁴ Base de Dades Ramon Llull: orbita.bib.ub.es/llull

E = París, BN, lat. 15450 (1325 ca.), f. 99v-111r [parcial]

Aquest manuscrit es troba àmpliament descrit a ROL V, a les edicions angleses i catalanes de Hillgarth,⁵ i a la de la Lull DB. Volem posar en relleu, tanmateix, el paper introductorí preeminent que hi ocupa el *Liber de potentia*.

K = Bernkastel-Kues, Hosp., 83 (XV), f. 98v-99v [parcial]

El manuscrit Bernkastel Kues, St. Nikolaus Hospital, Codex Cusanus 83 es troba descrit, entre d'altres, a ROL I, p. 26-29. Ha estat editat per Eusebi Colomer (1961)⁶ i, més recentment, per Ulli Roth (1999).⁷

R = Roma, BN, Fondi Minori 1832 (XVI inici). f. 519r-609v [complet]

Aquest manuscrit fou descrit per primera vegada per Carmelo Ottaviano, quan el descobrí a la Biblioteca Nazionale de Roma. També el descriu Josep Perarnau.⁸

En el procés editorial que descrivim tot seguit, aquest manuscrit té un paper fonamental, atès que és l'únic de tots quatre que copia sencera l'obra de Lull.⁹

2. Història i significació del manuscrit *R*

[Roma, BN, Fondi Minori 1832]

El manuscrit *R*, que acabem de descriure des del punt de vista formal, és l'únic que recull el *Liber de potentia, obiecto et actu* complet. Aquesta circumstància, com també el fet que la tradició de l'obra sigui escassa (la trobem només de

⁵ J. N. Hillgarth, *Ramon Llull and Lullism in Fourteenth-Century France*, «Oxford-Warburg Studies» (Oxford: Clarendon Press, 1971); *Ramon Llull i el naixement del lul·lisme*, Albert Soler (ed.) (Barcelona: Curial Edicions Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998).

⁶ Eusebi Colomer, *Nikolaus von Kues und Raimund Llull, Studien aus Handschriften der Kueser Bibliothek*, «Quellen und Studien zur Geschichte der Philosophie» II (Berlín: Walter de Gruyter, 1961), pp. 164-172.

⁷ *Cusanus-Texte. III. Marginalien – 4. Raimundus Lullus Die Exzerptensammlung Aus Schriften Des Raimundus Lullus Im Codex Cusanus 83*, Ulli Roth (ed.), (Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1999), pp. 63-69.

⁸ Carmelo Ottaviano, «Il perduto *Liber de potentia, obiecto et actu* di Lullo in un manoscritto romano», *Estudis Franciscans* (1934), pp. 257-268. Josep Perarnau també el descriu a la seva edició de l'obra *Lo sisè seny, lo qual apel·lam affatus*, ATCA (1983), pp. 23-103.

⁹ Editat a la nostra Tesi doctoral (com a base de l'edició crítica del text que hi oferim). En un futur pròxim aquesta edició s'ha de publicar en un volum de les ROL.

manera fragmentària en els altres tres còdexs, per bé que a *E* i *B* les dues primeres *distinctiones* hi apareguin gairebé completes), ens obliga a considerar molt atentament el manuscrit dels Fondi Minori de la Biblioteca Nazionale de Roma, uns fons que en altre temps havien pertangut a la Biblioteca de San Francesco di Paola ai Monti, de la mateixa capital italiana.¹⁰

Aquesta biblioteca estava ubicada al Col·legi de Sant Francesc de Pàola del rione Monti, a Roma, usualment conegut amb el nom de San Francesco di Paola ai Monti, situat vora la més coneguda església de San Pietro ad Vincula. Aquest convent-casa d'estudis fou fundat el segle XVII. El capítol general de l'Orde dels Mínims de 1623 en va declarar fundador Giovanni Pizzullo, de Regina, prevere de la diòcesi de Bisignano; vint anys més tard, el capítol general de 1643 va atorgar privilegis de fundadors a Paolo Borghese i a la seva muller Olimpia Aldobrandini (princesa de Rossano). El Col·legi fou destinat als estudiants franciscans (hi estudiaven filosofia i teologia) de la Calàbria Citra o citerior. Actualment és la seu de la cúria generalícia de l'Orde dels Mínims.¹¹

De fet, les úniques dades que coneixem amb certesa sobre aquest còdex s'associen, precisament, a aquesta biblioteca: sabem que hi va pertànyer (tot i que desconeixem el moment en què va arribar-hi) i que, al segle XIX (ca. 1870), va passar a la Biblioteca Nazionale, molt probablement en el gran grup de fons

¹⁰ «Apparteneva alla biblioteca del collegio per studenti, provenienti dalla Calabria Citra, dell'Ordine dei Minimi, annesso alla omonima chiesa del rione Monti. Questa biblioteca con un patrimonio librario abbastanza cospicuo era stata arricchita anche da raccolte di privati come quella giuridica di Carlo Selvago, lettore in Legge dell'Università romana, e quella di carattere scientifico del medico Piero Moretti; ma tra i manoscritti pervenuti alla Nazionale non vi è alcun indizio che lasci ipotizzare la precedente appartenenza di qualcuno di essi a queste due librerie.

»Il piccolo fondo consta di 31 manoscritti (gli ultimi due erano "manoscritti da studiare") tutti cartacei, dei secoli XVI (uno solo), XVII e XVIII. Non vi sono *ex libris*; sui dorsi delle legature originali, a volte s'incontrano tracce di numeri e lettere indicanti le antiche segnature»; Alda Spotti, «Guida storica ai fondi manoscritti della Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele II di Roma», *Pluteus*, 4-5 (1986-1987), pp. 359-386. També dins *I fondi, le procedure, le storie. Raccolta di studi della biblioteca* (Roma: Biblioteca Nazionale Centrale Roma, 1993).

¹¹ Voldríem agrair molt especialment aquesta informació al Pare Josep Maria Prunés, de l'Orde dels Mínims de Barcelona. També segons ell mateix, «a l'Orde dels Mínims no van faltar frares interessats en la doctrina i l'obra de Ramon Llull. Fra Bernat Boyl, iniciador dels Mínims a Espanya a finals del segle XV, sembla que va estudiar la doctrina lul·liana sota el mestratge de Pere Daguí. També a inicis del segle XVI, sabem que un molt poc conegut fra Dominicus Senensi va col·laborar amb Alonso de Proaza en la traducció d'obres lul·lianes al llatí (hi ha una petita carta de Proaza al frare mínim publicada en l'edició valenciana de 1515 de l'*Ars inuentiua ueritatis*). A Barcelona mateix, a la biblioteca del convent de Sant Francesc de Pàola, s'hi trobaven, segons un senzill inventari de finals del segle XVI, a més d'obres impreses, "ocho cartapacios de medio pliego de la doctrina de Ramón Llull".»

procedents de la supressió dels convents.¹² Ara bé, malgrat les nostres investigacions, per ara no ens ha estat possible d'esbrinar-ne l'origen exacte, ni com i quan va arribar el manuscrit a la biblioteca conventual, o qui en fou l'amanuense. Tanmateix, considerem oportú d'oferir, si més no, les reflexions que aquesta recerca ens ha suscitat i les conjectures que podríem aventurar.

Atès que el còdex *R* ha de ser datat de principis del segle XVI, sembla evident que no fou copiat al mateix Col·legi de San Francesco di Paola (recordem que aquest fou fundat al segle XVII). A partir d'aquí, se'ns obre l'interrogant sobre l'indret on foren copiats tots els textos que el componen¹³ i, si anéssim encara més enrere, de quins manuscrits haurien pogut haver estat copiats. Aquesta darrera qüestió, malauradament, queda encara per resoldre; en canvi, sobre la primera, tal vegada podem donar unes indicacions que, si més no, permetin iniciar una línia d'investigació que en un futur, amb noves dades sobre la taula, assoleixi resultats més definitius.

3. Algunes dades sobre el recorregut del *Liber de potentia*

3.1. A Barcelona

Per començar, si analitzem el contingut de tots els catàlegs que recullen el *Liber de potentia*, ens adonarem que n'hi ha dos, procedents de l'Escola lul·liana de Barcelona (del 1431 i el 1488 respectivament), que inventarien en un mateix grup d'obres tretze dels catorze títols que conformen el còdex de Roma; el catorzè (1r-199v *Ars mystica theologiae et philosophiae*) també s'hi recull, per bé que no s'insereix en el mateix grup dels altres. Tot seguit oferim aquesta informació organitzada en dues taules:¹⁴ (1) la primera confronta la informació d'ambdós catàlegs i evidencia, segons el nostre parer, que ambdós registres documenten el mateix còdex –o, si més no, dues còpies iguals, tot i que aquesta opció ens sembla molt poc probable–; (2) la segona confronta la llista del còdex *R* amb la relació –conjunta– dels dos catàlegs de Barcelona.

¹² Atès que aquest còdex no duu cap número d'inventari, hem de suposar que va córrer la mateixa sort que molts dels mss. que provenen de les institucions religioses suprimides poc després de la creació de la Biblioteca Nazionale (1873). Malgrat tot, no podem aportar cap evidència d'aquest fet i, malauradament, encara haurem d'esperar un temps fins que s'acompleixi el procés de catalogació de la biblioteca de San Francesco di Paola que, per les notícies que en tenim, contenia un fons molt ric i exclusiu.

¹³ Les catorze obres que conformen aquest còdex són les que consignem a la columna esquerra de la Taula 2, més avall.

¹⁴ Tota la informació continguda a les taules està extreta de la Llull DB.

Catàlegs. Taula 1

INVENTARI: SED – SEDACER, ANTONI – 1431	INVENTARI: BA2 - BARCELONA 2º - 1488
[Memorial dels llibres cedits per Antoni Sedacer a Margarida Safont; es tracta d'un autògraf del mateix Sedacer.] El 16 de maig de 1431 Antoni Sedacer, regent de l'escola lul·liana de Barcelona entre almenys 1424 i 1444, va cedir una notable col·lecció de 77 llibres a Margarida Safont; el 4 d'agost d'aquell mateix any, aquesta dama feia testament, pel qual aquests llibres havien de retornar a l'escola amb l'excepció de les obres en vulgar, que havien de ser lliurades a sor Brígida, reclusa de Santa Margarida, perquè els utilitzés mentre visqués i després retornessin a l'escola (Bofarull, Testamento, 1896: 457-58).	«[...] inventari rebut dels mobles que-s trobaren en la Scola del Reverend mestre Ramon Lull lo jorn que mossen Joan Comte entra en dita scola [...] E encara aparà lo nombre e denominació dels llibres al dit Mossen Comta liurats per lo magnífich micer Lull, e dels que en dita scola dins lo estudi se trobaren lo jorn de le dita possessio, que fou a XII de juny any MCCCC LXXX huyt.»
17/1) Liber de ascensu et descensu intellectus	90a) Libre de ascensu et descensu intellectus
17/2) Liber de ente reali et rationis 17/6) Peticio pro conversione infidelium (PetBonif)	90b) Liber de ente reali et rationis 90f) Primo pro conversione fidei (?) [Podria ser també III.21 (PetBonif).]
17/3) Libre de potentia, objecto et actu	90c) Liber de potentia, objecto et actu
17/4) Libre de ente quod simpliciter est per se	90d) Liber de ente quod simpliciter est per se existens et agens
17/5) Libre de sexto sensu	90e) Liber de sexto sensu
17/7) Liber intellectus	90g) Liber intellectus
17/8) Liber de voluntate	90h) Liber de voluntate
17/9) Liber de voluntate	
17/10) Liber de memoria	90j) Liber de memoria
17/11) Liber de quaestione valde alta et profunda	90k) Liber de quaestione valde alta et profunda
17/12) Liber de divina unitate et pluralitate	90l) Liber de divina unitate et pluralitate
17/13) Liber facilis sciencie cum suis questionibus	90m) Liber facilis sciencie cum suis questionibus
17/14) Liber de Deo ignoto et mundo ignoto	90n) Liber de Deo ignoto et mundo ignoto
17/15) Liber de forma Dei	90o) Liber de forma Dei
17/16) <i>Liber de modo naturali intelligendi</i> [Aclareix que no és complet]	90p) Liber de modo naturali intelligendi [Les indicacions que segueixen al títol: «tots aquests en hun volum de pregamí», informen que totes les obres de l'ítem 90 formaven part d'un sol volum.]
24/1) <i>Ars mystica theologiae et philosophiae</i>	67) <i>Ars mixtiva Theologiae</i> [A continuació del títol es llegeix: «ab molts altres llibres en hun volum de pregamí». Hillgarth corregeix el núm. de l'ítem pel 65 i suggereix que podria ser el mateix que el 93.]

Catàlegs. Taula 2

Còdex R	INVENTARI: SED – SEDACER, ANTONI – 1431 INVENTARI: BA2 - BARCELONA 2º - 1488
[Aquestes sis obres (que escrivim en cursiva) no són al còdex R]	17/1) <i>Liber de ascensu et descensu intellectus</i> 17/2) <i>Liber de ente reali et rationis</i> 17/6) <i>Peticio pro conversione infidelium</i> 90a) <i>Libre de ascensu et descensu intellectus</i> 90b) <i>Liber de ente reali et rationis</i> 90f) <i>Primo pro conversione fidei (?)</i> [Podria ser també III.21 (PetBonif).]
1) 1r-199v, <i>Ars mystica theologiae et philosophiae</i>	24/1) <i>Ars mystica theologiae et philosophiae</i> 67) <i>Ars mixtiva Theologiae</i> [No formarien part del conjunt]
2) 200r -237v, <i>Liber de modo naturali intelligendi</i>	17/16) <i>Liber de modo naturali intelligendi</i> 90p) <i>Liber de modo naturali intelligendi</i>
3) 238-264v, <i>Liber facilis scientiae</i>	17/13) <i>Liber facilis sciencie cum suis questionibus</i>
4) <i>Quaestiones super librum facilis scientiae</i>	90m) <i>Liber facilis sciencie cum suis questionibus</i>
5) 275-304v, <i>Liber de quaestione ualde alta et profunda</i>	17/11) <i>Liber de quaestione valde alta et profunda</i> 90k) <i>Liber de quaestione valde alta et profunda</i>
6) 305-330v, <i>Liber de Deo ignoto et de mundo ignoto</i>	17/14) <i>Liber de Deo ignoto et mundo ignoto</i> 90n) <i>Liber de Deo ignoto et mundo ignoto</i>
7) 331-368v, <i>Liber de diuina unitate et pluralitate</i>	17/12) <i>Liber de diuina unitate et pluralitate</i> 90l) <i>Liber de diuina unitate et pluralitate</i>
8) 369-443v, <i>Liber de forma Dei</i> 17/15) <i>Liber de forma Dei</i>	17/15) <i>Liber de forma Dei</i> 90o) <i>Liber de forma Dei</i>
9) 444-518, <i>Liber de ente quod simpliciter est per se et propter se existens et agens</i>	17/4) <i>Libre de ente quod simpliciter est per se</i> 90d) <i>Liber de ente quod simpliciter est per se existens et agens</i>
10) 519-609v, <i>Liber de potentia, obiecto et actu</i>	17/3) <i>Libre de potentia, obiecto et actu</i> 90c) <i>Liber de potentia, obiecto et actu</i>
11) 610-665, <i>Liber de intellectu</i>	17/7) <i>Liber intellectus</i> 90g) <i>Liber intellectus</i>
12) 666-717v, <i>Liber de uoluntate</i>	17/8-9) <i>Liber de uoluntate</i> 90h) <i>Liber de uoluntate</i>
13) 717-779v, <i>Liber de memoria</i>	17/10) <i>Liber de memoria</i> 90j) <i>Liber de memoria</i>
14) 780-799, <i>Liber de sexto sensu, qui uocatur Affatus</i>	17/5) <i>Libre de sexto sensu</i> 90e) <i>Liber de sexto sensu</i>

Tenint en compte aquestes dades, podem suposar que al segle xv hi havia a Barcelona un còdex que, probablement, està relacionat amb el còdex R. No tenim més dades sobre el recorregut que pogué seguir aquest llibre. Tanmateix, podem afirmar que, un segle més tard, a finals del segle xvi, una còpia del *Liber de potentia* era a Mallorca. Vegem-ne, tot seguit, informacions més precises.

3.2. Mallorca-Roma

Les dades històriques que situen el *Liber de potentia* a Mallorca a final del segle XVI¹⁵ s'inscriuen en el context de la controvèrsia a l'entorn de l'obra lul·liana i els seus defensors que tingué lloc durant les darreres dècades del segle XVI a Roma, instigada pel *Directorium*¹⁶ de l'inquisidor Nicolau Eimeric. Poc abans de l'any 1590 es nomena per ordre del papa una Comissió de cinc cardenals que havia d'estudiar a fons l'assumpte de la doctrina lul·liana i donar una solució. Es volia condemnar el lul·lisme, però d'altra banda es temia ofendre la Corona d'Espanya. Assabentat Felip II que aquesta Comissió treballava en els assumptes lul·lians, escriu al seu ambaixador a Roma el 26 de maig de 1590 que no permeti que «por siniestras relaciones no padezca su opinión» (la de Lull, s'entén).¹⁷ En el marc d'aquesta investigació per part dels cinc cardenals s'enceta una disputa sobre l'existència d'una butlla de Gregori XI que teòricament condemnava la doctrina lul·liana però que ningú no sabia on es trobava. Finalment, com que es va arribar a la conclusió que les acusacions d'Eimeric provenien de les obres mateixes de Ramon Lull, es va decidir d'examinar-ne algunes de primera mà: «fruit d'aquesta resolució, el 1591 van enviar-se des de Mallorca diverses obres del mestre». Un document recollit en una miscel·lània de manuscrits lul·lians que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Mallorca (Fons: Causa Pia Lul·liana) duu una llista dels còdexs que s'enviaren a Roma.¹⁸ El desè llibre que hi apareix és precisament el *Liber de potentia, obiecto et actu*, citat sota la mateixa variant del títol que recull el catàleg d'Arce de Herrera¹⁹ que, d'altra banda, fou un dels protagonistes a favor de la causa lul·liana en la controvèrsia que explicàvem més amunt.

Llorenç Pérez Martínez afirma que ja no se'n sap res més. Nosaltres podem afegir-hi que, si més no dins el conjunt del còdex *R*, que sembla que fou copiat a principis del segle XVI, el *Liber de potentia* es trobava a Roma a principis del

¹⁵ Cf. Llorenç Pérez Martínez, *Los fondos lulianos existentes en las Bibliotecas de Roma* (Roma: Iglesia Nacional Española, 1961), pp. 11-17.

¹⁶ «En 1587, monseñor Peña publicaba la tercera edición del *Directorium*. Atildada, con comentarios originales y aprobaciones, entre ellas una del papa Gregorio XIII canonizando la obra, esta nueva edición puede pasar por la *princeps* del célebre inquisidor. Como ya había sucedido antes con la segunda, ahora se renovaron con más fuerza los odios que existían en Roma contra el lulismo. El suceso de Dimás de Miguel [havia acudit a Roma per a defensar la doctrina lul·liana, però morí empresonat ca. 1588] vino a coronar aquel estado de cosas», *ibid.*, p. 15.

¹⁷ *Ibid.*, p. 16.

¹⁸ *Ibid.*, p. 17. Cf. també *BSAL* 3 (1889), p. 102.

¹⁹ És a dir: *De potentia, obiectu et actu*. Cf. Lull DB.

segle xvii, a San Francesco di Paola ai Monti. Ara bé, malgrat que les dates coincideixen, de cap manera no podem afirmar que el còdex *R* sigui el que s'envià des de Mallorca, ni tan sols una còpia d'aquell. Abans, tal volta, hauríem d'aclarir si l'obra hi fou enviada com a part d'un conjunt (en un còdex amb altres obres) o com a *libellus* independent. En tot cas, aquestes són notícies que ens ajuden a traçar un recorregut mínim i ple de llacunes que, potser, algun dia podrem acabar de resseguir.

3.3. A Itàlia. A Roma

Com a colofó del seguiment del recorregut de l'obra, voldríem afegir les valoracions del P. Miquel Batllori entorn de la important tradició lul·liana a Itàlia, àmpliament analitzada en el seu article «El lul·lisme a Itàlia. Esbós de síntesi». Diu Miquel Batllori:²⁰

Resulta, doncs, que dels quatre grans fons lul·lians d'Itàlia –Venècia, Innichen o San Candido, Milà i Roma–, només els dos primers són d'autèntica tradició italiana. Els altres dos –el de l'Ambrosiana i les biblioteques eclesiàstiques de Roma– són d'importació tardana. I adverteixo expressament biblioteques «eclesiàstiques perquè el petit fons de la Biblioteca Nacional Vittorio Emanuele sembla que sigui de procedència diferent i que pertany, doncs, si més no en part, als autènticament italians».²¹

A continuació, l'autor de l'estudi elabora una llista de vint-i-cinc obres, recollides en aquests còdexs abans citats, que foren escrites en ciutats italianes; al número nou d'aquesta llista²² trobem el *Liber de potentia*. I tot seguit afirma:

Ara bé, algunes d'aquestes obres –fóra una niciesa dir totes– provenen, ben probablement, dels mateixos arquetips lul·lians: ja sabem quin interès tenia Ramon Llull a divulgar les seves obres a mesura que la seva ploma fecundíssima les anava confeint; i la consistència d'aquesta conjectura encara augmenta respecte a aquells

²⁰ Miquel Batllori, «El lul·lisme a Itàlia. Esbós de síntesi», dins *Ramon Llull i el lul·lisme, Obra completa* vol. 2 (València: Biblioteca d'estudis i investigacions 3 i 4, 1993), pp. 221-335. Tot i que aquí n'oferim la versió catalana, cal dir que l'article fou publicat per primera vegada en castellà l'any 1944.

²¹ *Ibid.*, p. 251.

²² Aquí el *Liber prouerbiorum* apareix al número 10, després de la nostra obra. També el situa just després del *Liber de potentia* Fernando Domínguez, concretament al núm. 69 del seu catàleg (cf. *Raimundus Lullus. An Introduction...*, p. 171). Tanmateix, nosaltres som del parer que el *Liber de potentia* és posterior al *Liber prouerbiorum* (coincidim amb el catàleg d'A. Bonner, a la Llull DB), atès que aquest apareix citat al *Liber de potentia*, i no pas a l'inrevés.

còdexs que contenen obres escrites per Ramon Llull amb ben poca diferència de temps les unes de les altres, i quasi totes a la mateixa ciutat o en ciutats properes; [...].²³

Tot seguit, elabora novament una llista de manuscrits que compleixen aquests requisits; al final d'aquesta llista trobem citat «Roma, B. Nazionale Vittorio Emanuele, ms. Fondi minori 1832 (s. XVI)» que, com hem pogut llegir més amunt, copia nou obres escrites a París entre els anys 1309 i 1311, tres obres escrites a Montpeller el 1304 i, finalment, tres obres escrites a Itàlia (Nàpols, Roma i Messina) entre els anys 1294 i 1304.

La reflexió del P. Batllori, doncs, tot i no aclarir definitivament l'origen del fons al qual pertany el còdex *R*, aporta alguns elements que ens permeten continuar mantenint vives les dues possibilitats considerades fins ara: que el còdex hagi estat copiat a Itàlia o bé que sigui una còpia d'un còdex mallorquí (si no és que fou enviat directament des de l'illa). Sigui com sigui, sembla clar que el manuscrit de Roma que recull el *Liber de potentia* és un manuscrit de tradició lul·liana força segura i, en aquest sentit, hem de pensar que la seva qualitat no ha de ser menystinguda a l'hora d'elaborar l'edició crítica del text. Així ho afirma també Batllori:

Així doncs, caldrà consultar especialment aquests còdexs [entre els quals cita el còdex *R* (Fondi minori 1832)], però àdhuc tots els autènticament itàlics que contenen obres escrites pel mestre a Itàlia, quan s'hagi de preparar l'edició crítica de les obres llatines, tasca tan important per als estudis doctrinals medievalístics com ho ha estat per als literaris la publicació dels textos catalans.²⁴

4. El *Liber de potentia* dins *E*, *B* i *K*: possibles relacions mútues

Atès llur caràcter particular, seguidament oferim una taula en què volem fer evidents les relacions que s'estableixen entre el contingut recollit a cadascun dels manuscrits que copia el *Liber de potentia*. Per tant, presentem en tres columnes paral·leles, començant pel manuscrit *R*, els títols i subtítols de cada distinció i capítol que configuren l'obra: *R* ofereix l'obra completa, *E* i *B* en copien bona part de la primera i de la segona distinció, i *K* només en recull alguns *excerpta*, passatges molt més breus que els que copia *EB*.

²³ Batllori, «El lul·lisme a Itàlia», p. 259.

²⁴ Batllori, «El lul·lisme a Itàlia», p. 261.

Considerem que la taula és prou eloqüent per si mateixa, però voldríem destacar-ne la rellevància, principalment, a l'hora de fer paleses les diferències en l'ordre d'aparició dels sis sentits particulars en *EB* respecte a *R*: el títol de cada capítol dins d'aquesta *potentia sensitiva*, l'hem ordenat paral·lelament a l'ordre que segueix *R* però, si ens fixem en la numeració dels folis a *EB* i de cada figura a *B*, ens adonarem que aquest ordre original queda pervertit. Aquesta, però, no és una particularitat de la nostra obra, sinó que sembla que Le Myésier ja ho havia fet en altres ocasions.

Taula-sumari dels manuscrits que transmeten l'obra

LIBER DE POTENTIA, OBJECTU ET ACTV					
Roma. BN Fondi minori 1832 (XVI inicio) 519 ^r -609 ^v [R]		París. BN. lat 15450 (1325 ca.) 99 ^v -111 ^f [E] Karlsruhe. BL., St. Peter pag. 92 (1321-1336). 15 ^v -19 ^f , 23 ^f (18 ^v -22, 26) [B]			Bernkastel-Kues. Hosp. 83 (XV). 98 ^v -99 ^v [K]
[De prologo]	519 ^r		E 99 ^v /B23 ^f	[Figura 29]	
De diuisione huius libri	519 ^v				
I. De prima distinctione					
1. Et primo de potentia	519 ^v		E 99 ^v /B23 ^f	[Figura 29]	K 98 ^v
2. De obiecto	519 ^v		E 99 ^v /B23 ^f	[Figura 29]	K 99 ^f
3. De actu	522 ^v		E 99 ^v /B23 ^f	[Figura 29]	K 99 ^f
II. De secunda distinctione	528 ^r				
1. Et primo de potentia elementatiua et suo obiecto et actu	528 ^r	Elementatiuae potentiae cognitio	E 103 ^f /B15 ^v	[Figura 7]	K 99 ^v
2. De potentia uegetatiua et suo obiecto et actu	530 ^r	Vegetatiuae potentiae cognitio	E 103 ^f /B15 ^v	[Figura 8]	K 99 ^v
3. De potentia sensitiua et suo obiecto et actu	532 ^v	Communis sensus cognitio	E 104 ^f /B16 ^f	[Figura 9]	K 99 ^v
3.1. De potentia uisiua et suo obiecto et actu	535 ^f	Visiuae potentiae cognitio	E 106 ^v /B17 ^f	[Figura 13]	
3.2. De potentia auditua et suo obiecto et actu	538 ^f	Audituae potentiae cognitio	E 107 ^f /B17 ^v	[Figura 14]	
3.3. De potentia odoratiua et suo obiecto et actu	540 ^v	Odoratiuae potentiae cognitio	E 106 ^v /B17 ^f	[Figura 12]	
3.4. De potentia gustatiua et suo obiecto et actu	542 ^v	Gustatiuae potentiae cognitio	E 105 ^f /B16 ^v	[Figura 11]	
3.5. De potentia tactiua et suo obiecto et actu	545 ^v	Tactiuae potentiae cognitio	E 105 ^f /B16 ^v	[Figura 10]	
3.6. De potentia affatiua et suo obiecto et actu	548 ^f	Affatiuae potentiae cognitio	E 107 ^f /B17 ^v	[Figura 15]	
4. De potentia imaginatiua et suo obiecto et actu	550 ^v	Imaginatio	E 108 ^f /B18 ^f	[Figura 16]	K 99 ^v
5. De potentia ratiocinatiua et suo obiecto et actu	553 ^f	Ratiocinatiuae potentiae cognitio	E 109 ^v /B18 ^v	[Figura 17]	K 99 ^v
5.1. De potentia intellectiua et suo obiecto et actu	555 ^v	Intellectiuae potentiae cognitio	E 110 ^v /B19 ^f	[Figura 19]	
5.2. De potentia memoratiua et suo obiecto et actu	558 ^v	Memoratiuae potentiae cognitio	E 110 ^f /B18 ^v	[Figura 18]	
5.3. De potentia uolitiua et suo obiecto et actu	562 ^f	Volitiuae potentiae cognitio	E 111 ^f /B19 ^f	[Figura 20]	
III. De tertia distinctione. quae est quaestionibus	565 ^v				
1. Et primo de quaestionibus primae distinctionis	565 ^v				
1.1. De quaestionibus potentiae primae distinctionis	566 ^v				
1.2. De quaestionibus obiecti primae distinctionis	568 ^v				
1.3. De quaestionibus actus primae distinctionis	571 ^f				
2. De quaestionibus secundae distinctionis	572 ^v				
2.1. Et primo de elementatiua	572 ^v				
2.2. De quaestionibus potentiae uegetatiuae	575 ^v				
2.3. De quaestionibus potentiae sensitiuae					
Et primo de sensu communi	579 ^v				
2.3.1. De quaestionibus potentiae uisiuae	583 ^f				
2.3.2. De quaestionibus potentiae audituae	585 ^f				
2.3.3. De quaestionibus potentiae odoratiuae	587 ^v				
2.3.4. De quaestionibus potentiae gustatiuae	589 ^v				
2.3.5. De quaestionibus potentiae tactiuae	591 ^v				
2.3.6. De quaestionibus potentiae affatiuae	594 ^f				
2.4. De quaestionibus potentiae imaginatiuae	597 ^v				
2.5. De quaestionibus animae rationalis	599 ^v				
2.5.1. De quaestionibus potentiae intellectiuae	601 ^v				
2.5.2. De quaestionibus potentiae memoratiuae	604 ^f				
2.5.1. De quaestionibus potentiae uolitiuae	606 ^v				
Epilogus	609 ^v				

Més enllà de l'exposició objectiva del material amb el qual treballem durant el procés d'edició crítica d'un text, cal fer-ne una anàlisi minuciosa per tal de determinar quin paper ha de jugar cadascun dels manuscrits en l'establiment definitiu i rigorós d'aquest text. Així, una de les qüestions que hem volgut presentar en aquest article és, de manera succinta, el mètode de treball que hem seguit per arribar a establir la relació que existeix²⁵ entre els quatre testimonis que transmeten el *Liber de potentia* (*REBK*) i que acabem de descriure en l'apartat precedent.

La informació que tenim a priori i que prenem com a premissa a partir de la qual continuem la nostra tasca és la següent:

- a) *R* és un manuscrit relativament tardà (principis del s. XVI) que, malgrat ésser considerat de tradició lul·liana autèntica,²⁶ conté diversos errors (segurament perquè el copista era català o mallorquí i sovint no entén el text).
- b) *EB* i *K* són manuscrits anteriors, cronològicament més propers a l'original, i han estat copiats per dos bons coneixedors de la doctrina lul·liana: Tomas le Myésier i Nicolau de Cusa.

Passem, doncs, a estudiar, partint d'exemples del *Liber de potentia* que ens han semblat significatius, la relació entre aquests quatre testimonis. De fet, l'estret lligam entre *E* i *B* ja el coneixíem d'antuvi, i és per això que hem decidit agrupar-los com si es tractés d'un sol model: efectivament, *B* (*Breviculum* = *Electorium paruum*) és un resum d'*E* (*Electorium magnum*) i, per tant, les diferències mínimes que hi trobem no són rellevants per a determinar llur relació amb *R* i *K*. Resta, doncs, per investigar si *EB*, *R* i *K* copien d'un model comú, o bé si algun d'ells copia d'un altre (*K* d'*E*, per exemple), o bé si no mantenen cap relació.

Segons alguns autors,²⁷ Nicolau de Cusa, durant la seva (possible) estada a París, va tenir accés tant al ms. *E* (que era a la Sorbona) com a un altre manuscrit molt més proper a l'original que es trobava a la Cartoixa de Vauvert (α al nostre *stemma*): sembla que hauria emprat ambdues fonts per a l'elaboració dels seus *excerpta*. Quant al *Liber de potentia*, tal com mirarem d'anar demostrant tot al llarg de l'apartat següent, el nostre parer és que el Cusanus copià únicament d'aquest testimoni de Vauvert.

²⁵ Hem procurat, si més no, d'investigar-la fins allí on el material de què disposem (que és poc) ens ha permès.

²⁶ Cf. Batllori, «El lul·lisme a Itàlia».

²⁷ Cf. principalment Fernando Domínguez Reboiras, «Nicolás de Cusa y las colecciones lulianas de París», *Revista Catalana de Teologia* (Facultat de Teologia de Catalunya, 1994), pp. 129-139.

Seguint aquesta línia que acabem d'apuntar, a continuació presentem una taula que pretén fer evident la relació entre tots quatre manuscrits. Pel que fa a l'estructura i el contingut d'aquesta taula, en cada cas estudiat trobem, en primer lloc, les tres columnes que ofereixen els textos que recull cadascun dels manuscrits –amb la indicació del capítol al qual pertanyen– i, tot seguit, una sola columna en què donem el text definitiu de la nostra edició crítica que s'hi correspon. La tercera part relativa a cada passatge es dedica precisament a l'anàlisi de les coincidències i divergències que ens permeten apuntar vers una possible relació entre cadascun dels textos.

La taula està dividida en tres parts: 1. *De prologo*; 2. *De prima distinctione* i 3. *De secunda distinctione*, a saber, els tres capítols del *Liber de potentia* dels quals Nicolau de Cusa va copiar alguns passatges.

Capítol	Manuscrit		
<i>De prologo</i>	R	K	EB
	[2] Habitum scientiae per tria <u>esse oportet</u> , quae sunt potentia, obiectum et actus, quoniam sapientes cum potentia intellectiua rerum ueritates inuestigant; et subiectum illarum est obiectum, ad quod se habet potentia, quae ueritatem inuestigat; et actus est intelligere, cum quo ueritas intelligitur. Idcirco inuestigare uolumus naturalium potentiarum uirtutes ac obiectorum et actuum, ut potentia intellectiua disposita sit et ordinata ad acquirendum habitum scientiae. Et in hac inuestigatione tenebimus modum <i>Tabulae generalis</i> et principiorum illius.	Habitum scientiae per tria <u>esse oportet</u> , quae sunt potentia, obiectum et actus, quoniam sapientes cum potentia intellectiua rerum ueritates inuestigant. Et actus est intelligere, cum quo ueritas intelligitur. Et subiectum est obiectum. Facit Raymundus librum istum per <i>Tabulam generalem</i> .	Habitum scientiae per tria <u>oportet esse</u> .
Text de la nostra edició P. 2	[2] Habitum scientiae per tria <u>esse oportet</u> , quae sunt potentia, obiectum et actus, quoniam sapientes cum potentia intellectiua rerum ueritates inuestigant; et subiectum illarum est obiectum, ad quod se habet potentia, quae ueritatem inuestigat; et actus est intelligere, cum quo ueritas intelligitur. Idcirco inuestigare uolumus naturalium potentiarum uirtutes ac obiectorum et actuum, ut potentia intellectiua disposita sit et ordinata ad acquirendum habitum scientiae. Et in hac inuestigatione tenebimus modum <i>Tabulae generalis</i> et principiorum illius.		
Relació entre mss.	<i>EB</i> omet la major part del paràgraf i, en la primera frase, en què sí que coincideixen tots quatre testimonis, només <i>EB</i> canvia l'ordre d'un sintagma. <i>RK</i> coincideixen en la part fonamental, per bé que <i>K</i> resumeix el text del model que copia. El text de la nostra edició, per tant, coincideix totalment amb la lliçó que dona el ms. <i>R</i> .		

<i>De prima distinctione</i>	R	K	EB
I.1. De potentia	[1] Potentia est id quod se habet ad obiectum et actum. Et potentiam ita <u>denominamus</u> de potestate quae accipit et attingit obiectum, sicut denominamus principium de primis substantiis, de quibus substantie secundariae deriuantur. Quae quidem primae substantiae prima principia nominantur.[...] et aliae formae naturales similes istis sunt prima principia, et sunt principia <i>Tabulae generalis</i>, et sunt principia substantialia et accidentalialia, ut in <i>Tabula generali</i> <u>probauimus</u>. Et de potestatibus horum principiorum potentiam colligimus, quae est, ut praedictum est, id quod se habet ad obiectum suum. [...] [5] Cum quaedam principia cum aliis habent concordantiam, suas potestates sibi inuicem <u>appriant</u> [<i>sic</i>], ut potentia plura obiecta attingere possit, <u>et quodlibet perfecte</u>; sicut potentia, quae bonum accipit obiectum et magnum. Et, in quantum ipsum bonum accipit, est obiectum appropriatum potentiae per <u>bonitatem</u>, et, in quantum ipsum accipit magnum, est sibi appropriatum per <u>magnitudinem</u>. Quoniam bona potentia est <u>ipsa</u> quae accipit bonum et magnum obiectum, et magna potentia est; et bonitas quam habet est magna per magnitudinem; et magnitudo quam habet bona est per bonitatem. [...] [8] [...] Et potestas substantialis mouet potestatem accidentalem; et accidentalialis est instrumentum cum quo potentia obiectum attingit; sicut <u>substantia</u> ignis, quae <u>cum calefacere</u> aquam attingit quam calefacit.	Potentia est id quod se habet ad obiectum et actum. Et potentia a potestate <u>denominatur</u> quae accipit et attingit obiectum, sicut denominamus principium de primis substantiis, de quibus substantiae secundariae deriuantur. Quae quidem primae substantiae prima principia nominantur. [...] et aliae formae similes istis, quae sunt principia substantialia et accidentalialia, ut in <i>Tabula generali</i> <u>declaratur</u>. Et de potestatibus horum principiorum potentiam colligimus, quae est id quod se habet ad obiectum suum. [...] Et cum quaedam principia cum aliis habent concordantiam, suas potestates sibi inuicem appropriant, ut potentia plura obiecta attingere possit; sicut potentia, quae bonum accipit obiectum et magnum. Et in quantum ipsum bonum accipit, est obiectum appropriatum potentia per <u>magnitudinem</u>, et, in quantum ipsum accipit magnum, est sibi appropriatum per <u>bonitatem</u>. Quoniam bona potentia est <u>illa quae accipit bonum et magnum obiectum</u> [<i>om. R</i>], et magna potentia est <u>illa</u> quae accipit magnum et bonum obiectum; et bonitas quam habet, magna per magnitudinem, et magnitudo quam habet est bona per bonitatem. [...] Et potestas substantialis mouet potestatem accidentalem; sicut <u>substantia</u> ignis, quae <u>cum calefacere</u> aquam attingit quam calefacit.	Potentia est id quod se habet ad obiectum et actum. <u>Denominatur</u>, ut dictum est, a potestate, quia ut sic potentia est in homine illud per quod potest obiectum suum acquirere, proprium uel appropriatum. [<i>sic</i>] [...] Et potestas substantialis mouet potestatem accidentalem, ut eius instrumentum, cum quo potentia obiectum attingit; sicut <u>potentia</u> ignis quae <u>est calefacere</u> aquam attingit quam calefacit.

Text de la nostra edició P. 6-10	[1] Potentia est id quod se habet ad obiectum et actum. Et potentiam ita <u>denominamus</u> de potestate quae accipit et attingit obiectum, sicut denominamus principium de primis substantiis, de quibus substantie secundariae deriuntur. Quae quidem primae substantiae prima principia nominantur.[...] et aliae formae naturales similes istis sunt prima principia, et sunt principia <i>Tabulae generalis</i>, et sunt principia substantialia et accidentalialia, ut in <i>Tabula generali</i> probauimus. Et de potestatibus horum principiorum potentiam colligimus, quae est, ut praedictum est, id quod se habet ad obiectum suum. [...] [5] Cum quaedam principia cum aliis habent concordantiam, suas potestates sibi inuicem appropriant, ut potentia plura obiecta attingere possit; sicut potentia, quae bonum accipit obiectum et magnum. Et in quantum ipsum bonum accipit, est obiectum appropriatum potentia per <u>magnitudinem</u>, et, in quantum ipsum accipit magnum, est sibi appropriatum per <u>bonitatem</u>. Quoniam bona potentia est <u>illa quae accipit bonum et magnum obiectum</u>, et magna potentia est illa quae accipit magnum et bonum obiectum; et bonitas quam habet, magna per magnitudinem, et magnitudo quam habet est bona per bonitatem. [...] [8][...] Et potestas substantialis mouet potestatem accidentalem; et accidentalialis est instrumentum cum quo potentia obiectum attingit; sicut <u>substantia</u> ignis, quae <u>cum calefacere</u> aquam attingit quam calefacit.	
Relació entre mss.	Aquest capítol consta, a la nostra edició, de vuit paràgrafs, tots ells presents tant a <i>R</i> com a <i>K</i>. <i>EB</i> n'omet la majoria i, en canvi, afegeix un llarg excursus després del § 4. Pel que fa al § 1, la primera frase és coincident en tots quatre testimonis (com també l'ús comú de la forma passiva <i>denominatur</i> a <i>KEB</i> enfront d'<i>R</i>, que escriu <i>denominamus</i>), però tot seguit es fa evident la relació entre <i>RK</i> enfront <i>EB</i>: el text d'<i>R</i> és el més complet, però <i>K</i>, amb algunes variacions (sobretot a la part central del paràgraf), el segueix de manera bastant fidel. <i>EB</i>, en canvi, ofereixen un text molt més breu, que omet gran part del § 1 i dels § 2-3, que <i>K</i> sí que copia. Per tant, malgrat les petites diferències respecte d'<i>R</i>, podem afirmar que <i>K</i> copia d'un model comú al d'aquell (al d'<i>R</i>), i no pas directament d'<i>E</i>. Aquesta evidència es manté tot al llarg del capítol. El text de la nostra edició, doncs, ateses les consideracions prèvies que hem manifestat més amunt, pren com a manuscrit base <i>R</i>, per bé que hi admitem diverses correccions que hi aporta el testimoni de Nicolau de Cusa i que es poden apreciar en aquest quadre, si comparem el text en tres columnes amb la versió final.	
P. 10 <i>infra</i> [Ambdós textos apareixen així a l'edició]	[Capítol III.1.2, <i>quaestio</i> 5] Solutio: Omnis potentia, secundum cursum naturalem, ante se habet ad illud obiectum in quo quietem habere possit. Vnde sicut faber, qui facit clauum, ante se habet ad denarium quem de clauo uult habere, quam ad clauum; et ideo se habet ad clauum per unum modum ante quam ad denarium, et per alium modum se habet ante ad denarium quam ad clauum.	Duo sunt genera potentiarum: substantialis, sicut forma ignis, accidentalialis, sicut calor ignis. Omnis potentia secundum cursum naturalem ante se habet ad illud obiectum in quo quietem habere potest; sicut faber, qui facit clauum, ante se habet ad denarium quem de clauo expectat, quam ad clauum, et ideo uno modo ante se habet ad clauum, quia sine eo denarium habere non potest, et alio modo ante se habet ad denarium. Et sic obiecta appropriata sunt instrumenta necessaria ad accipiendum obiectum proprium.

Relació entre mss.	Hem transcrit un darrer paràgraf que només dóna <i>K</i> com a cloenda d'aquest capítol general sobre la potència: ens ha semblat significatiu perquè remet a la qüestió 5 del capítol III.1.2. (<i>De quaestionibus obiecti primae distinctione</i>), de la qual transcrivim la <i>solutio</i>. Atès que Le Myésier no va copiar la tercera distinció, sobre les qüestions, aquesta coincidència entre <i>R</i> i <i>K</i> ens ofereix una prova més que Nicolau de Cusa havia de tenir davant un model complet de l'obra (o, si més no, més extens que <i>E</i>: probablement, el manuscrit de Vauvert (α)).		
	R	K	EB
I.2. De obiecto	[1] Obiectum est quies potentiae quae id appetit siue desiderat. Et istud obiectum accipimus ex primis principiis, sicut ex bonitate, quae est bonificabilis, et ex magnitudine, quae est magnificabilis; et de bonitate, quae est magnificabilis, et de magnitudine, quae est bonificabilis; et sic de aliis potentiis passivis principiorum primorum, de quibus est constitutum suum obiectum generale, de quo in hoc libro tractamus. [...] [4] Obiectum appropriatum est per accidens, sicut <u>bonificatiuitas</u> magnitudinis, quae est bonificabilis per bonitatem. Et propter hoc potentia appetit quod magnitudo bonificetur ut per illam bonificationem ipsa se habere possit ad suum proprium obiectum, quod est per bonitatem, et quod sit magna per magnitudinem, quam ipsa desiderat in suo proprio obiecto; sicut potentia intellectiva, quae colorem appetit aut saporem ut ipsa intelligere possit. [5] <u>Obiectorum quaedam sunt substantialia</u> et quaedam accidentalia. Substantialia sunt obiecta propria, quae <u>dicimus</u>. Et accidentalia sunt obiecta appropriata, ut potentia in substantialibus quietem habeat. Et accidentalia sunt instrumenta potentiae. [...]	Obiectum est quies potentiae, quae <u>illud appetit siue desiderat</u>. Et accipimus illud obiectum ex primis principiis; sicut ex bonitate, quae est bonificabilis, et ex magnitudine, quae est magnificabilis et cetera; et sic de aliis potentiis passivis primorum principiorum, de quibus est constitutum <u>unum obiectum</u> generale, de quo hic tractamus. [...] Obiectum appropriatum est per accidens, sicut <u>bonificabilitas</u> magnitudinis, quae est bonificabilis per bonitatem. Et propter hoc potentia appetit quod magnitudo bonificetur ut per illam bonificationem ipsa se habere possit ad suum proprium obiectum, quod est per bonitatem, et quod sit magna per magnitudinem, quam ipsa desiderat in suo proprio obiecto; sicut potentia intellectiva, quae colorem appetit aut saporem ut ipsa intelligere possit. <u>Obiectorum quaedam sunt substantialia et sunt propria obiecta, quaedam accidentalia et sunt appropriata</u>, ut potentia in substantialibus quietem habeat. Et accidentalia sunt instrumenta potentiae. [...]	Obiectum est quies potentiae, quae <u>illud appetit uel desiderat</u>. [...] Obiectum appropriatum est per accidens. Et est illud extraneum propinquum, de quo uiuit proprium per conuersionem extranei in proprium, sicut lumen uiuit de oleo. Per quod patet, quod proprium appetit appropriatum, ut durare possit cum suo proprio et se habere ad illud. <u>Similiter considerantur</u> obiecta <u>ut</u> substantialia et <u>ut</u> accidentalia. Et substantialia obiecta sunt obiecta propria, quae <u>diximus</u>. Et accidentalia sunt obiecta appropriata, ut potentia quietem habere possit in substantialibus obiectis. Et accidentalia sunt instrumenta potentiae. [...]

	[8] Sicut lumen in lampade uiuit de oleo, <u>uita</u> uiuit obiectum proprium de appropriato, et <u>de appropriato accipit</u> nutrimentum et appropriatam naturam. Et cum deficit obiectum appropriatum <u>proprio</u>, proprium deficit potentiae, quoniam non habet, cum quo possit <u>ipsum</u> conseruare et retinere. Idcirco, secundum quod obiecta accidentaliter uadunt et ueniunt, durant substantialia, uidelicet actus <u>illorum</u>. [...] [10] Sicut contrarietas resistit in obiecto potentiae, concordantia per alium modum disponit illud obiectum. Et idem faciunt maioritas et minoritas, quoniam aliqua maioritas disponit aut impedit potentiam habere suum obiectum per aliquem modum, et minoritas similiter contra maioritatem. Et secundum quod potentia plus se inclinat ad maioritatem quam ad minoritatem, cum aliis principiis uincit minoritatem et disponit obiectum quod accipitur; et, si sit otiosa et minores habet actus, non potest accipere aut attingere obiecta quae desiderat.	Sicut lumen in lampade uiuit de oleo, <u>ita</u> obiectum proprium de appropriato, et <u>de appropriato accipit</u> nutrimentum et appropriatam naturam. Et cum deficit obiectum appropriatum <u>proprio</u>, proprium deficit potentiae, quoniam non habet, cum quo possit <u>ipsam</u> conseruare et retinere. Idcirco, secundum quod obiecta accidentaliter uadunt et ueniunt, durant substantialia, uidelicet actus <u>ipsorum</u>. [...] Sicut contrarietas resistit in obiecto potentiae, concordantia per alium modum disponit illud obiectum. Et idem faciunt maioritas et minoritas, quoniam aliqua maioritas disponit aut impedit potentiam habere suum obiectum per aliquem modum, et minoritas similiter contra maioritatem. Et secundum quod potentia plus se inclinat ad maioritatem quam ad minoritatem, cum aliis principiis uincit minoritatem et disponit obiectum quod accipitur; et, si sit otiosa et minores habet actus, non potest accipere nec attingere obiecta quae desiderat.	Sicut lumen in lampade uiuit de oleo, <u>ita</u> obiectum proprium <u>uiuit</u> de appropriato, et <u>de eo assumit</u> nutrimentum et appropriatam naturam. Et cum deficit obiectum appropriatum, proprium deficit potentiae, quoniam non habet, cum quo possit <u>ipsum</u> conseruare et retinere. Idcirco, secundum quod obiecta accidentaliter uadunt et ueniunt, durant substantialia, uidelicet actus illorum.
Text de la nostra edició P. 12-16	[1] Obiectum est quies potentiae quae id appetit siue desiderat. Et istud obiectum accipimus ex primis principiis, sicut ex bonitate, quae est bonificabilis, et ex magnitudine, quae est magnificabilis; et de bonitate, quae est magnificabilis, et de magnitudine, quae est bonificabilis; et sic de aliis potentiis passiuis principiorum primorum, de quibus est constitutum suum obiectum generale, de quo in hoc libro tractamus. [...] [4] Obiectum appropriatum est per accidens, sicut bonificabilitas magnitudinis, quae est bonificabilis per bonitatem. Et propter hoc potentia appetit quod magnitudo bonificetur ut per illam bonificationem ipsa se habere possit ad suum proprium obiectum, quod est per bonitatem, et quod sit magna per magnitudinem, quam ipsa desiderat in suo proprio obiecto. Sicut potentia intellectiua, quae colorem appetit aut saporem ut ipsa intelligere possit. [5] Obiectorum quaedam sunt substantialia et quaedam accidentaliter. Substantialia sunt obiecta propria quae diximus; et accidentaliter sunt obiecta appropriata ut potentia in substantialibus quietem habeat. Et accidentaliter sunt instrumenta potentiae. [...] [8] Sicut lumen in lampade uiuit de oleo, ita uiuit obiectum proprium de appropriato, et de appropriato accipit nutrimentum et appropriatam naturam. Et, cum deficit obiectum appropriatum proprio, proprium deficit potentiae, quoniam non habet cum quo possit ipsum conseruare et retinere. Idcirco, secundum quod obiecta accidentaliter uadunt et ueniunt, durant substantialia, uidelicet actus illorum.		

	[...] [10] Sicut contrarietas resistit in obiecto potentiae, concordantia per alium modum disponit illud obiectum. Et idem faciunt maioritas et minoritas, quoniam aliqua maioritas disponit aut impedit potentiam habere suum obiectum per aliquem modum, et minoritas similiter contra maiorem. Et secundum quod potentia plus se inclinatur ad maiorem quam ad minorem, cum aliis principiis vincit minorem et disponit obiectum quod accipitur; et, si sit otiosa et minores habet actus, non potest accipere aut attingere obiecta quae desiderat.		
Relació entre mss.	<i>EB</i> novament presenta diverses omissions de passatges (vegeu sobretot § 1 i § 10), que en cap cas no troben correspondència en el text de <i>K</i>. D'altra banda, <i>EB</i> també difereixen sovint en la versió d'un passatge que recullen tots quatre manuscrits, i ens sembla que aquestes diferències no deixen cap petjada evident en <i>K</i>, sinó que el text del Cusanus continua coincidint fonamentalment amb <i>R</i> o, més ben dit, amb el model del qual provindria el text que tots dos manuscrits haurien copiat. Al § 5, per exemple, observem que, tant <i>EB</i> com <i>K</i> resumeixen o donen una nova redacció al text que llegim a <i>R</i> i que, ens sembla, és més proper a l'original. Des del nostre punt de vista, <i>R</i> ofereix el text més proper a l'original per dues raons: en primer lloc, perquè l'inici d'<i>R</i> i el de <i>K</i> coincideixen perfectament, a diferència d'<i>EB</i>; en segon lloc perquè, tot i que ben aviat <i>K</i> se separa d'<i>R</i>, aquesta separació només té a veure amb l'estil de construcció de les frases, però els mots emprats i llur significat romanen intactes: podríem dir que es tracta d'un exemple dels diversos que podem trobar tot al llarg del text, en què <i>K</i> resumeix o simplifica (ens trobaríem més aviat davant aquest darrer cas) la redacció d'<i>R</i>. D'altra banda, cal dir que <i>EB</i> no s'allunya excessivament del model d'<i>R</i>, però presenta algunes formes que no troben cap paral·lel en <i>K</i> i, per tant, probablement són pròpies de Le Myésier (que, com sabem, també intervé en el text).		
	R	K	EB
I.3. De actu	[1] Actus est operatio quae exit de potentia et obiecto. Et actus est id quod est et non est in potentia. Sed nos de hoc actu <u>ultimo dicto</u> siue de potentia quae uenit in actum <u>in isto tractatu loqui non intendimus</u>, sed actum inuestigamus qui est de potentia et obiecto, quem iam definiuimus. [2] Actum istum duobus modis intelligimus, uidelicet actum proprium et actum appropriatum. Actus proprius est ille qui est intra potentiam; sicut bonificare, quod est actus bonificatiuitatis et est de essentia bonitatis; et idem est de magnificare, quod est actus magnificatiuitatis et est de essentia magnitudinis; et sic de aliis actibus propriis aliorum principiorum.	Actus est operatio quae exit de potentia et obiecto. Et actus est id quod est et non est in potentia. Sed nos de hoc actu nec de potentia quae uenit in actum <u>in hoc loco loqui non intendimus</u>, sed actum inuestigamus qui est de potentia et obiecto, quem iam definiuimus. Actus proprius est ille qui est intra potentiam; sicut bonificare est actus bonificatiuitatis et est de essentia bonitatis, <u>et ceteris principiis et eorum actibus propriis</u>.	Actus est operatio quae exit de potentia et obiecto. Et actus est id quod est et non est in potentia. <u>Et de hoc actu</u> nec de potentia quae uenit in actum, <u>ut dictum est, modo non loquimur</u>, sed actum qui est de potentia et obiecto egrediens, quem iam definiuimus. Actum, ut dictum est de obiecto, duobus modis intelligimus, scilicet actum proprium et actum appropriatum. Actus proprius est ille qui est intra potentiam, <u>ut prius in figura hominis et in figura recollectionis operationis potentiarum hominis est patefactum, secundum quod sunt unius essentiae et naturae</u>.

Text de la nostra edició P. 18	[1] Actus est operatio quae exit de potentia et obiecto. Et actus est id quod est et non est in potentia. Sed nos de hoc actu ultimo dicto siue de potentia quae uenit in actum in isto tractatu loqui non intendimus, sed actum inuestigamus qui est de potentia et obiecto, quem iam difiniuimus. [2] Actum istum duobus modis intelligimus, uidelicet actum proprium et actum appropriatum. Actus proprius est ille qui est intra potentiam; sicut bonificare, quod est actus bonificatiuitatis et est de essentia bonitatis; et idem est de magnificare, quod est actus magnificatiuitatis et est de essentia magnitudinis; et sic de aliis actibus propriis aliorum principiorum.
Relació entre mss.	En aquests primers paràgrafs sobre l'acte, observem novament semblances entre <i>R</i> i <i>K</i>, i divergències d'<i>EB</i> respecte aquells, per bé que no trobem proves més significatives que les ja presentades per aportar més llum a la relació que s'estableix entre els manuscrits. Sí que podem apreciar-hi, en canvi, certes característiques del tarannà d'ambdós copistes (editors), Nicolau de Cusa i Le Myésier: al § 2, el Cusanus, tot i seguir <i>R</i>, resumeix el text i el redueix a la informació essencial; Le Myésier, per la seva banda, obvia els exemples referits a les potències particulars i, en canvi, remet a dues figures que ell mateix ha elaborat i ha ofert a <i>EB</i> i que, per tant, representen un element exclusiu d'aquests manuscrits. Finalment, volem afegir que, a partir del § 7 (i fins al final del capítol sobre l'acte), únicament <i>R</i> i <i>K</i> copien el text que completa aquest capítol, mentre que <i>EB</i> l'ometen. Novament, doncs, un exemple de paral·lelisme (malgrat les petites diferències) entre <i>RK</i> que els separen d'<i>EB</i>.
De secunda distinctione	[Atès que la disposició de cadascun dels testimonis en la segona distinció és molt més complexa (es pot comprovar a la taula oferta més amunt) i, de fet, la seva exposició no aportaria novetats a les dades ofertes fins ara, hem preferit presentar únicament les nostres consideracions globals sobre la relació entre els manuscrits.]
Relació entre mss.	Els passatges de la segona distinció confirmen, a parer nostre, la relació entre els diversos manuscrits que ja descrivíem a partir de l'anàlisi del pròleg i de la primera distinció. Així, observem com <i>EB</i> i <i>K</i> habitualment coincideixen amb <i>R</i>, excepte aquells casos en què és evident que estan resumint el text de l'original (molt freqüentment en <i>K</i>). No hi trobem, en canvi, passatges en què només transmetin el text <i>R</i> i <i>K</i>, i <i>EB</i> l'ometi (com sí que passava tant al pròleg com a la primera distinció); tanmateix, tenim una prova encara més significativa que <i>K</i> no podia haver copiat fidelment <i>E</i> (sinó d'una còpia íntegra o més extensa de l'original): als capítols sobre la potència sensitiva i sobre la potència imaginativa, <i>E</i> insereix sense identificar-los passatges que no pertanyen al <i>Liber de potentia</i>, sinó que manlleua d'altres obres lul·lianes, com l'<i>Arbor scientiae</i>, el <i>Liber de sexto sensu</i> o l'<i>Ars generalis ultima</i>; <i>K</i> no copia mai aquests passatges.

5. La nostra edició

La construcció del text del *Liber de potentia, obiecto et actu*, el qual es pot consultar actualment a la nostra Tesi doctoral, s'ha dut a terme partint, fonamentalment, del manuscrit *R*. Abans hem intentat aportar arguments a favor de la qualitat del manuscrit de Roma, i aquests mateixos arguments, afegits al fet que es tracta de l'única font que conté l'obra tota completa, ens han portat a prendre *R* com a manuscrit base per a la nostra edició. Tanmateix, com apuntàvem més amunt, davant l'evidència d'errors de concordança, de sintaxi, i de lèxic –fruit d'una mala lectura o bé de distraccions en el procés de còpia–, hem pres en gran consideració els altres manuscrits i les edicions de les quals disposem, i n'hem fet ús per a restituir formes o construccions en què s'advertia un error clar del copista. Així mateix, atès que la tercera distinció només queda recollida al manuscrit *R*, hem hagut de fer-hi algunes conjetures per a millorar lliçons que eren clarament errònies.

Quant a l'aparat crític, tot i que la base del text és el manuscrit *R*, ja que únicament disposem de quatre manuscrits, hem preferit indicar cada vegada tant l'origen de la lliçó admesa com l'origen de la lliçó rebutjada. Som conscients que a vegades pot resultar redundant, però hem preferit mantenir aquest criteri tot al llarg de l'edició en pro de la intel·ligibilitat d'aquest aparat crític.

De fet, l'aparat és múltiple. Habitualment n'hem elaborat un (el de sota) exclusivament per a les variants textuais, i un altre (el de sobre, que a vegades és doble) per a les obres citades i les correspondències amb els altres manuscrits:

Exemple d'aparat crític (p. 2 de la nostra edició).

2/14 deus-illius: *R* 519^r || 8 habitum-oportet: *E* 99^r; *B* 23^r [Figura 29]

14 *Tabula generalis*, ROL XXVII / CCCM 181 (2002); *Taula general*, ORL XVI (1932)

2/7 *om. EBK* || 8 esse oportet *RK*: oportet esse *EB* || 8/14 quae-illius *R*: *om. EB* || 10/11 et-intelligitur *R*: et actus et intelligere cum quo ueritas intelligitur et subiectum est obiectum facit Raymundus librum istum per tabulam generalem *K* || 11/13 idcirco-scientiae *R*: *om. K*

²⁸ De fet, tenim la intuïció que el copista podria ser català o mallorquí: pels nombrosos errors i, principalment (encara que som conscients que per força no pot ésser significatiu), per l'error consignat a l'aparat crític de la pàgina 66 de la nostra edició i a la nota 68 de la pàgina 67.

Aquesta darrera informació (primer i segon pis de la mostra d'aparat) ens ha semblat útil per tal de facilitar la consulta i comparació de les diverses fonts que contenen el *Liber de potentia* i que s'adiuen amb la informació de la taula de la pàgina precedent. Finalment, encara hem considerat oportú d'afegir un tercer nivell d'aparat crític, quan ha calgut, per a recollir els passatges en què *EB* (i a vegades també *K*) afegien diversos paràgrafs (que no pertanyen al *Liber de potentia*) al capítol que copiaven. En el text, ens referim a aquests textos a l'aparat crític fent ús de la indicació *infra*. Si hem decidit anotar tots aquests textos a l'aparat és perquè ens ha semblat que Le Myésier els concebia com un tot, juntament amb els paràgrafs del *Liber de potentia*. En cada cas, a més, hem anat referint si aquests passatges afegits provenien de la còpia d'alguna altra obra lul·liana, com el *Liber de sexto sensu*, l'*Arbor scientiae* o l'*Ars generalis ultima*.

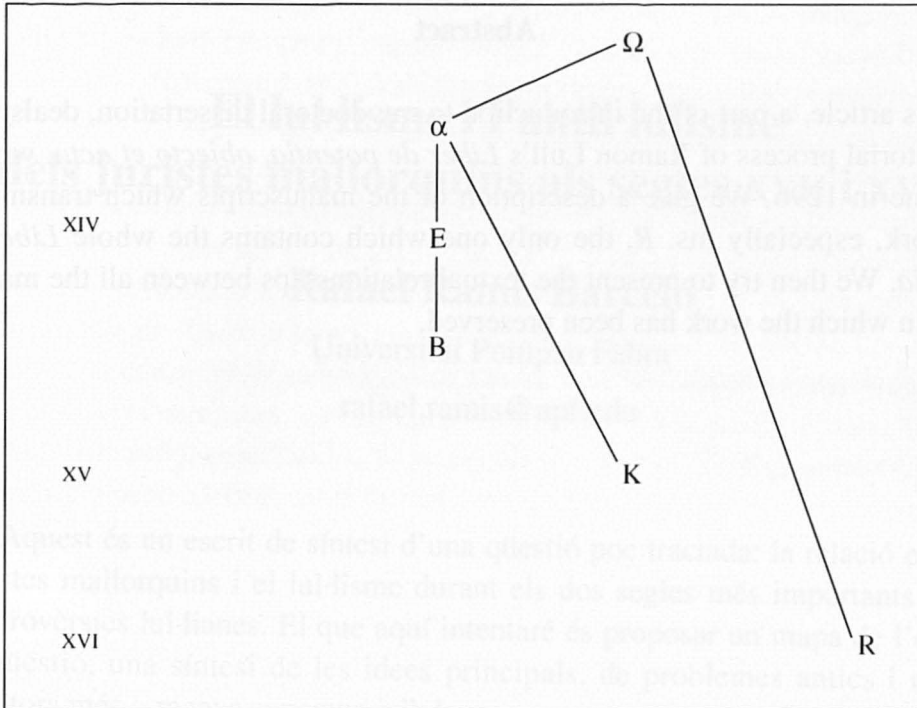
Finalment cal dir que, a l'hora d'establir la relació entre els manuscrits i els criteris d'edició, hem de tenir molt present que tant Thomas le Myésier com Nicolau de Cusa no són mers copistes –com sí que ho era, segons el nostre parer, l'amanuense que copià del manuscrit *R*–, sinó que intervenen en el text. Aquest darrer, habitualment resumeix els passatges que li interessin i hi introdueix correccions; Le Myésier, com que copia passatges més extensos, sovint segueix el text de manera fidel, tot i que presenta diversos canvis d'ordre, paràgrafs afegits i omissions, com també d'altres variacions menys significatives, que no ens permeten de considerar-lo com a text base; únicament l'emprem per a corregir lliçons del manuscrit *R* quan aquest està corromput (poques vegades) o quan el passatge és pràcticament idèntic en els diversos testimonis i el manuscrit de Roma presenta una lliçó clarament incorrecta.

6. A tall de conclusió

En darrer terme, volem presentar una proposta d'*stemma codicum*. En diem proposta perquè l'escàs nombre de testimonis que tenim a l'abast dificulta molt l'establiment d'una relació clara entre els manuscrits o, si més no, poder albirar-ne una filiació més o menys segura. Si més amunt hem pogut donar proves que Nicolau de Cusa (*K*) no va copiar els *excerpta* del *Liber de potentia* a partir del manuscrit d'*E*, tanmateix no podem demostrar en cap cas que *K* i *R* hagin copiat del mateix model. Podem apuntar, només, que tal volta existien dues branques d'aquest text: una de septentrional, nascuda del text de Vauvert (α) (i de la qual segurament copiaren tant *K* com *E*), i una altra de meridional, registrada als catàlegs de l'Escola lul·liana de Barcelona. Potser algun dia podrem esbrinar

amb quina d'elles es relaciona el manuscrit de Roma (*R*) o, fins i tot, si tots dues provenen, de fet, d'un mateix tronc comú.

Stemma codicum

Paraules clau

Electorium; Liber de potentia, obiecto et actu; Ramon Llull; Nicolau de Cusa; Tomas le Myésier; tradició manuscrita.

Key Words

Electorium; Liber de potentia, obiecto et actu; Ramon Llull; Nicolaus Cusanus; Tomas le Myésier; manuscript tradition.

Resum

Aquest article presenta una part de l'estudi introductori de la meva tesi doctoral, en què s'aprofundeix en el procés editorial del *Liber de potentia, obiecto et actu* de Ramon Llull, obra composta a Roma l'any 1296. Hi oferim una descripció dels còdexs que conformen la tradició manuscrita i, especialment, del

còdex *R*, atès que és l'únic que recull tota l'obra sencera. Tot seguit, procurem de fer pal·leses algunes de les relacions textuais existents entre cada un dels manuscrits que ens han pervingut.

Abstract

This article, a part of the introduction to my doctoral dissertation, deals with the editorial process of Ramon Lull's *Liber de potentia, obiecto et actu*, written in Rome in 1296. We give a description of the manuscripts which transmitted the work, especially ms. *R*, the only one which contains the whole *Liber de potentia*. We then try to present the textual relationships between all the manuscripts in which the work has been preserved.